

L'EUROPA DEL BARROC (s. XVII–XVIII)

ÍNDEX

- Què significà el Barroc i de què fou conseqüència?
- Característiques del Barroc.
- Figures literàries, científiques i musicals. Digueu una breu referència de cadascun dels personatges.
- El segle d'or espanyol: les lletres, l'arquitectura, l'escultura i la pintura.
- Treball per grups:
- L'arquitectura del Barroc.
- L'escultura del Barroc.
- La pintura del Barroc
- *Què significà el Barroc i de què fou conseqüència?*

Es coneix com a Barroc, un període que abraçà la història cultural d'Occident des de 1600 fins a meitat del segle XVII. El Barroc, significà el triomf dels sentiments exaltats. La serenitat i la fe en l'home del Renaixement, foren substituïdes per una visió de la vida mística i menys optimista, influïda per la religió.

El barroc significà conseqüència de la lluita religiosa que tingué lloc a Europa a causa dels moviments protestant, Reforma, i de la Contrareforma catòlica. Aquest enfrontament provocà un canvi de mentalitat que afectà tots els aspectes de la societat, la cultura i l'art.

Culturalment, el barroc va suposar innovació en tots els aspectes. En la filosofia, es desenvolupà el racionalisme amb Descartes com a representant, i l'empirisme, on destacaren Bacon i Hume. Literàriament, a Europa es va viure un moment d'auge extraordinari, degut a magnífics escriptors com *Shakespeare, Milton, Molière, Racine, Calderón de la Barca, Quevedo i Cervantes*. En quant a la música, nasqué un nou estil, el Barroc, en el que destacaren *Monteverdi, Bach, Händel, Vivaldi, etc.*

• Característiques del Barroc

A l'igual que el Renaixement, el barroc es basà en les formes clàssiques, és a dir, en les cultures grega i romana. Els artistes pretenien:

- ◆ Representar la realitat sense idealitzar-la, i exaltar els sentiments de l'espectador al contemplar-la.
- ◆ Obres en moviment: línies corbes i contrastos de llum i color.
- ◆ La decoració abundant i la ornamentació ostentosa eren les característiques més clares del Barroc.
- ◆ Els temes religiosos s'imposaren als països on havia triomfat la Contrareforma.
- ◆ En canvi, als països on hi havia monarquia absoluta, destacaren les obres de contingut polític on s'exalçava la figura del rei.
- ◆ A les Províncies Unides i a Anglaterra on la burgesia era la que dominava, predominaren les escenes quotidianes i els paisatges.

• Figures literàries, científiques i musicals.

Galileu Galilei: 1564–1642

Fou un físic i astrònom italià. La seua principal contribució a l'astronomia fou l'ús del telescopi per a l'observació i el descobriment de les taques solars, valls, muntanyes lunars, els quatre satèl·lits majors de

Júpiter, i les fases de venus. Estudià amb els monges de Vallombroso, i ingresà en la Universitat de Pisa per estudiar medicina. Galileu també discrepava dels professors de Florència i Pisa sobre la hidrostàtica, i en 1612 publicà un llibre sobre cossos de flotació. Com a resposta, aparegueren immediatament quatre publicacions que atacaven a Galileu i rebutjaven la seua teoria. Tres anys després els llibres de Copèrnic foren censurats per un edicte, i el cardenal jesuïta Roberto Belarmino ordenà a Galileu que no defensara la teoria heliocèntrica. Durant uns anys de silenci, Galileu exposà els seus punts de vista sobre el raonament científic en una obra sobre els cometes, titulada *El Ensayador*, (1623). Un any després, Galileu començà un llibre anomenat *Diàleg sobre les marees*, en el que abordava les hipòtesis de Ptolomeu i Copèrnic sobre aquest tema. Tots els exemplars d'aquest llibre foren cremats poc després de publicar-se.

Galileu fou un gran científic, però sobretot fou un símbol de lluita contra la autoritat i de la llibertat en les investigacions.

Johannes Kepler: 1571–1630

Astrònom i filòsof alemany, famós per formular i verificar les tres lleis del moviment planetari conegudes com les lleis de Kepler. Elaborà una complexa hipòtesis geomètrica per a explicar les distàncies entre les òrbites planetàries, òrbites considerades erròniament circulars. Plantejà que el Sol exerceix una força que disminueix de forma inversament proporcional a la distància i impulsa els planetes al voltant de les seues òrbites. Fou professor d'astronomia i matemàtiques en la Universitat de Graz des de 1594 fins el 1600, quan es convertí en ajudant de l'astrònom danès Tycho Brahe. Després de la mort d'aquest, Kepler assumí el seu càrrec com a matemàtic imperial i astrònom en la cort de l'emperador Rodolf II. Publicà un llibre anomenat *Epitome astronomiae copernicae*, on es reuneixen tots els seus descobriments. Fou el primer llibre de text d'astronomia basat en els principis de Copèrnic, influïnt i convertint a molts astrònoms al copernicisme keplerià. També realitzà aportacions en el camp de la òptica i desenvolupà un sistema infinitesimal en matemàtiques.

Isaac Newton: 1642–1727

Físic i matemàtic britànic, considerat un dels més grans científics de la història. Fou junt al matemàtic Gottfried Wilhelm Leibniz, un dels inventors de la rama matemàtica del càlcul. Resolgué qüestions relatives a la llum i l'òptica, i formulà les lleis del moviment, a partir de les quals deduí la llei de la gravitació universal. Després d'una interrupció de dos anys provocada per l'epidèmia de pesta, tornà al Trinity College, on rebé el títol de professor en 1668. Durant els anys que prosseguiren al seu nomenament, es dedicà a l'estudi i investigació dels últims avanços matemàtics i a la filosofia natural, que considerava la natura com un organisme de mecànica complexa.

- *El segle d'or espanyol*

LLETRES

La literatura espanyola, conegué el seu un dels seus majors desenvolupaments durant l'època barroca. Un nombrós grup d'autors, destacaren en totes les branques de la literatura, com el teatre, la prosa, la poesia, la novel·la, i tots els gèneres coneguts.

Novel·la: Destacà Miguel de Cervantes, que escrigué l'obra de major reconeixement a tot el món d'origen espanyol, i probablement un dels millors llibres que s'ha escrit mai. A més, també s'escriviren algunes de les obres de la picaresca més conegudes, com *El buscón* de Francisco de Quevedo, *Guzmán de Alfarache* de Mateo Alemán, *La pícara Justina*, de Francisco López de Úbeda, *La hija de la Celestina* de Alonso Jerónimo de Salas, *La vida del escudero Marcos de Obregón*, de Vicente Espinel y *El siglo pitagórico*, de Antonio Enríquez Gómez.

Teatre: Fou el gènere literari que més triomfà, degut a l'adaptació que sofrí per a totes les classes, des de les més populars i pobres fins a la noblesa. Dins d'aquestes adaptacions, la més notòria era la varietat d'elements: incloïen violència, embolics i gelosia per als espectadors més superficials, reflexions per al públic més culte, conceptes religiosos i morals per als eclesiàstics, crítica política...

Poesia: els principals autors foren *Góngora*, que pretenia plasmar la bellesa absoluta, i *Quevedo*, que escrigué poesies plenes de sàtira i crítica social i política, amb les que pretenia criticar la societat del seu temps

ESCULTURA

El clericat fou el principal mecenes de l'escultura. Per aquesta raó la major part de les escultures son retaules i imatges religioses, destinades a ser passejades a les processons. Una gran part de les escultures eren de fusta policromada, és a dir, de fusta pintada. Totes les figures es caracteritzaren per una gran emotivitat i patetisme, ja que a l'igual que tot l'art del barroc, la seua finalitat era commoure els sentiments de l'espectador. Els escultors espanyols més importants foren *Gregorio Fernández*, *Martínez Montañés*, *Alonso Cano* i *Pedro de Mena*.

PINTURA

El s. XVII suposà la consolidació d'una escola espanyola de pintura. L'estil que es va imposar va ser el realisme, i els personatges es caracteritzaven una gran expressivitat.

La pintura espanyola fou de temàtica bàsicament religiosa, tot i que també es practicaren gèneres com el retrat, les natures mortes, els esdeveniments històrics, la mitologia...

El pintor més important del Espanyol fou *Velázquez*, pintor de Felip IV. Destacà per captar perfectament la psicologia dels personatges, i per la tècnica i l'ús de la llum i la profunditat. Totes les seues obres tenen una característica comuna: poca gent les coneix pel seu nom real, ja que al representar totes escenes de la vida quotidiana, se les coneix pel nom que el poble li posà. Per exemple, el seu quadre més famós, *Las Meninas*. El seu nom real era *La Familia de Felipe IV*, encara que poca gent el coneix per aquest nom.

Altres artistes de la pintura barroca espanyola foren *Zurbarán*, *Ribera* o *Murillo*, que plasmaren en les seues obres tota la religiositat i catolicisme de la Contrareforma.

- *L'arquitectura del Barroc*

Característiques

L'arquitectura barroca va ser concebuda amb l'objectiu d'emocionar i cridar l'atenció de l'espectador, i amb aquesta finalitat els arquitectes van utilitzar diversos procediments:

- L'ús de la línia corba tant en les estructures dels edificis com en la decoració. Hi destaca l'ús de les columnes salomòniques, que es retorcen i causen una gran sensació de mobilitat.
- La utilització d'efectes lluminosos als edificis a través d'una gran profusió d'entrants i ixents, de relleus i de frontons partits.
- L'abundància de decoració i d'ornaments a les façanes i als interiors. Les escultures i les pintures es van fusionar amb la arquitectura.
- D'altra banda, als edificis barrocs, especialment a les esglésies, es van fer servir materials rics, per a provocar una sensació d'ostentació.

Roma, capital de la Contrareforma

Després del Concili de Trento, els papes van fer construir nombroses obres a Roma amb l'objectiu de re-calcar el seu paper de caps del catolicisme. La ciutat es va articular al voltant d'una sèrie de places i avingudes que unien les basíliques principals. D'aquesta manera, les esglésies es van convertir en el centre visual de la ciutat i davant seu es van disposar places amb obeliscos dissenyades per cridar l'atenció del vianant. *Gian Lorenzo Bernini* feu l'arquitecte triat pels papes per dur a terme els projectes més cridaners. Dissenyà la plaça de Sant Pere amb la seua gran columnata, i va realitzar el baldaquí a l'interior de la basílica. A més d'això, va dissenyar alguns dels principals edificis i places de la ciutat. L'altre gran arquitecte de la Roma barroca va ser *Francesco Borromini*, que dissenyà l'església de San Carlo alle Quattro Fontane.

L'arquitectura barroca a Europa

L'arquitectura barroca es va estendre per gran part del continent. Les escoles més importants van ser:

- **França.** El barroc francès va tindre una forta influència de l'italià, encara que a la fi va crear un estil propi caracteritzat per donar preferència a les línies rectes i per una decoració menys abundant. La corona i la noblesa francesa van fer construir luxosos palaus barrocs per exaltar el seu poder. El més impressionant d'aquests palaus va ser el de Versalles, construït com a residència del rei Lluís XIV.
- **Anglaterra.** Al començament del segle XVII va posar de moda una arquitectura basada en les obres de Palladio. Després del gran incendi de Londres el 1666, l'arquitecte *Christopher Wren* va dissenyar un nou traçat urbà de la ciutat i va construir la catedral de Sant Pau, el millor exemple del barroc anglès.
- **Sacre Imperi.** A les terres imperials, el barroc es va desenvolupar tard i ho féu sempre molt barrejat amb elements del gòtic. Tanmateix, quan aquest estil va triomfar, a la darreria del segle XVII i al XVIII, va donar lloc a una arquitectura espectacular. Els dos centres barrocs més importants d'aquesta zona van ser Àustria i Bohèmia, on es construïren esglésies i palaus de gran bellesa seguint models francesos i italians.

Arquitectura barroca a Itàlia

Entre els principals arquitectes del primer barroc sobreix Carlo Maderno, conegut principalment per la conclusió de Sant Pere del Vaticà. Entre 1606 i 1612 va prolongar la nau de la basílica i va alçar la fatxada monumental d'esta església iniciada per Donato Bramante cent anys abans aproximadament. A més de Bernini, els arquitectes més destacats de la Roma barroca van ser Francesco Borromini i, en menor mesura, Carlo Rainaldi. Junts van dissenyar l'església de Santa Agnès en la plaça Navona (començada en 1652). L'elegant ondulació de la façana de Sant Carlo alle Quattro Fontane (1665–1667) a Roma, obra de Borromini, amb els seus ritmes còncaus i convexos traslladats a l'interior per mitjà d'una planta oval, podria considerar-se com la culminació de l'estil barroc a Itàlia.

L'activitat constructiva va tindre també rellevància fora de Roma durant les primeres dècades del segle XVII. Francesco Maria Ricchino a Milà i Baldassare Longhena a Venècia destaquen per les seues esglésies de planta centralitzada. L'església de Santa Maria de la Salut, de Longhena, començada en 1631, és famosa per la seua profusa decoració exterior i la seua privilegiada situació a l'entrada del Gran Canal venecià. Especialment singular i exòtica és l'obra turinesa de Guarino Guarini. La seua capella del Sant Sudari (1667–1694, destruïda per un incendi en 1997) presentava una elevada cúpula de complicades formes geomètriques, inspirades en els edificis islàmics. A Torí també destaca la figura de Filippo Juvarra, que va practicar, ja en el segle XVIII, un estil barroc de tall classicista.

Arquitectura barroca a Espanya

La sòbria austeritat geomètrica imposada per Juan d'Herrera en el monestir de l'Escorial es va mantindre en l'arquitectura barroca espanyola de la primera meitat del segle XVII. Els ideals contrarreformistes i l'esperit de

la casa d'Àustria van facilitar la pervivència d'este model arquitectònic, tal com s'aprecia, per exemple, en les construccions de Juan Gómez de Mora. El gust per formes cada vegada més riques porta, a partir de mitjan de segle, a eliminar els vestigis herrerians, enriquint la decoració amb múltiples elements naturalistes localitzats en els vans de les fatxades. L'església de Santa Maria la Reial de Montserrat, de Sebastián Herrera Barnuevo, i la fatxada de la catedral de Granada, d'Alonso Cano, són bones mostres d'això. Ja en el segle XVIII la riquesa i fantasia decoratives aconseguixen el seu apogeu amb les construccions de la família Churriguera, especialment a Madrid i Salamanca, així com també en l'obra d'arquitectes com el madrileny Pedro de Ribera i el gallec Fernando Casas Novoa, autor de la façana de l'Obradoiro de la catedral de Santiago de Compostel·la.

San Carlo alle Quattro Fontane

Plaça Major de Salamanca

L'església de San Carlo alle Quattro Fontane (1638–1641), projectada per Francesco Borromini, és un dels edificis més representatius del barroc italià. La seva planta oval està coberta per una pimpresionant cúpula que proporciona una dramàtica lluminositat. La façana ondulant, començada en 1665, es completà el 1667, després de la mort del seu autor. L'església de San Carlo alle Quattro Fontane (1638–1641), projectada per Francesco Borromini, és un dels edificis més representatius del barroc italià. La seva planta oval està coberta per una pimpresionant cúpula que proporciona una dramàtica lluminositat. La façana ondulant, començada en 1665, es completà el 1667, després de la mort del seu autor.

Exemple espectacular de l'arquitectura barroca espanyola, la incomparable Plaça Major de Salamanca dissenyada per Alberto Churriguera, qui inicià les obres en 1729 i finalitzà a mitjans de segle. Andrés García Quiñones fou l'encarregat de realitzar la façana de l'Ajuntament. La plaça fou alçada amb la finalitat de celebrar en el seu recinte actes públics que donaren cabuda a un gran nombre de persones.